

Qurbanın hüquqları və ona yardım

Burada qurbanın müəyyənləşdirilməsinin nə üçün vacib olduğu və yardımdan və müdafiədən yararlanmaq üçün qurbanların nə qədər erkən müəyyənləşdirilməsinin ilkin şərt olduğu bildirilir. İnsan alverinin qurbanlarının, ən azı, onların insan hüquqlarına hörmətlə yanaşılması və müdafiəsinin və təhlükəsizliyinin təmin olunması hüququ vardır. BMT-nin İnsan Hüquqları və İnsan Alveri üzrə Tövsiyə olunan Prinsiplər və Rəhbər Qaydalar əsasında, insan alverinə məruz qalmış insanların insan hüquqlarının qorunması insan alverinin qarşısını almaq və onunla mübarizə aparmaq və qurbanları müdafiə etmək, onlara yardım göstərmək və onlara dəyən zərəri ödəmək üçün göstərilən bütün səylərin mərkəzində olmalıdır.

"Qurban" anlayışı beynəlxalq hüquqi sənədlərdə və milli qanunvericilikdə insan alverinin qurbanlarının anlayışları nəzərdə tutulur, lakin insan alveri qurbanının müəyyənləşdirilmiş və ya razılaşıdırılmış profili mövcud deyil. Bu, ona görə belədir ki, qurbanın stereotipik təsviri və qurbanların ümumi xüsusiyyətləri yoxdur. Lakin qurbanların yanlış şəkildə müəyyənləşdirilmə və üstünlük təşkil edən stereotiplərə uyğun gəlməyənlerin müdafiəsi və yardımsız qalmasına aparan stereotipik təsvirləri vardır. Qurbanın profilinə istismarın forması təsir göstərə bilər və o, zəif cəhətlərdən asılı ola bilər. Cinayətin qurbanları BMT-nin Cinayətin və Səlahiyyətdən Sui-İstifadənin Qurbanları üçün Əsas Ədalət Prinsipləri haqqında Bəyannaməsində (29 noyabr 1985-ci il) deyilir ki, qurbanlar: "Üzvlərdə qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyini, o cümlədən, səlahiyyətlərdən cinayətkar şəkildə sui-istifadəni nəzərdə tutan qanunları pozan hərəkətlər və ya hərəkətsizlik vasitəsilə, fərdi və ya kollektiv şəkildə zərərə, o cümlədən, fiziki və ya mənəvi zərərə, emosional əziyyətə, iqtisadi itkiyə və ya hüquqlarının əhəmiyyətli dərəcədə pozulmasına məruz qalmış şəxslər. Bu bəyannaməyə əsasən, əməli törətmiş şəxsin müəyyənləşdirilməsi, həbs olunması, ona qarşı ittihamın irəli sürülməsi və ya onun məhkum edilməsi halının baş verib-verməsinə baxmayaraq və əməli törədən şəxs və qurban arasında ailə münasibətlərinin olub-olmamasına baxmayaraq, şəxs qurban hesab edilə bilər. "Qurban" anlayışına, müvafiq hallarda, qurbanın ailə üzvləri və ya birbaşa qurbanın himayəsində olan şəxslər və çətin vəziyyətdə olan qurbanlara yardım etmək və qurbana çevrilmənin qarşısını almaq üçün müdaxilə edərək, zərərə məruz qalan şəxslər də aiddir. Burada toplanan müddəalar - irq, rəng, cins, yaş, dil, vətəndaşlıq, siyasi və ya digər fikirlər, mədəni məsləklər və ya adətlər, əmlak, doğum və ailə vəziyyəti, etnik və ya sosial mənşə və əlillik kimi hər hansı fərq qoyulmadan hamıya şamil edilir". AŞ-nin Ayrışdırılma və Yaşayış İstisnaı haqqında Konvensiyanın 3-cü maddəsində deyilir: "Bu Konvensiyanın müddəalarının iştirakçılar tərəfindən tətbiqi, xüsusilə də, qurbanların hüquqlarını müdafiə və təşviq etmək üçün tədbirlərdən yararlanma, cins, irq, rəng, dil, din, siyasi və ya digər baxışlar, milli və ya sosial mənşə, milli azlığa mənsub olma, əmlak, doğum və ya digər statuslar kimi hər hansı bir zəmində ayrı-seçkililiyə yol verilmədən təmin olunmalıdır".

İnsan alverinin qurbanı AŞ Konvensiyasının 4(e) maddəsində

qurbanın anlayışı aşağıdakı kimi verilir: "bu maddə ilə müəyyənləşdirildiyi kimi, insan alverinə məruz qalan hər hansı bir fiziki şəxs". Lakin BMT-nin İnsan Alverinə dair Protokolunda insan alveri qurbanının anlayışı verilmir. Amma 6-8-ci maddələrdə qurban üçün göstərilən müdafiə tədbirləri nəzərdə tutulur. Qurbanın müəyyənləşdirilməsi. İnsan alverinin potensial qurbanlarının müəyyənləşdirilməsi qurbanlara onların hüququ olan müdafiənin göstərilməsini və araşdırmaların və təqiblərin həyata keçirilməsini təmin etmək üçün vacibdir. Dövlətdə bütün sahələr, o cümlədən, prokurorlar, hakimlər, hüquq-mühafizə və sərhəd orqanları insan alverinin qurbanlarını müəyyənləşdirmək imkanına malik olmalıdırlar. İnsan alverinin müxtəlif növləri və istismarın yeni və meydana çıxmaqda olan formaları vardır. Buna görə də, potensial qurbanların müəyyənləşdirilməsi üçün tək insan alveri prosesini deyil, insan alveri və miqrant qaçaqmalçılığı arasında fərqləri bilmək tələb olunur. Bu, cinayətin və iştirak edən fərdlərin şəbəkələrinin

mürəkkəb hadisədir ki, qurbanların yekun olaraq müəyyənləşdirilməsi prosesi uzana bilər. Bu, o deməkdir ki, təxmin edilən qurbanların, ilkin olaraq, müəyyənləşdirilməsi vacibdir. Erkən mərhələdə qurbanları müəyyənləşdirməyə onlara lazımı qədər müdafiənin göstərilməsinə və onların pozulmasına səbəb ola bilər. Bu da, öz növbəsində, cinayətin effektiv təqibinə mane ola bilər. Bir çox təyinat ölkələrində insan alverinin qurbanları yanlış olaraq tənzimlənməyən miqrantlarla qarışdırıla və lazımı şəkildə müəyyənləşdirilmədən yekunda ölkədən çıxarıla və ya saxlama müəssisələrinə yerləşdirilə bilər. Yardım istəyən digər kateqoriya şəxslərin ehtiyac duyduqları yardım və müdafiənin xüsusiyyətləri, çox güman ki, insan alveri qurbanlarının ehtiyac duyduğu yardım və müdafiədən fərqlənir. İnsan alveri qurbanlarının ehtimal ki, qaçaqmalçılıq və ya tənzimlənməyən miqrantlarla bağlı digər hallarda normal şəkildə mövcud olmayan təxirəsalınmaz və kəskin fiziki, cinsi və psixoloji sağlamlıqla bağlı ehtiyacları olur. Onlar ağır cinayətlərin qurbanlarıdır və onlara yardım edən qurumun heyət üzvlərinin özlərinin ayrıca risklərə məruz qala biləcəkləri səbəbindən, xüsusi təhlükəsizlik tədbirləri və prosedurları zəruridir. Müəyyənləşdirmə prosesinin məqsədi, beynəlxalq hüquqi sənədlərdə təsbit edilmiş insan alveri anlayışlarına uyğun olaraq, şəxsin potensial olaraq insan alverinin qurbanı olub-olmamasını müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Qurbanların istismar vəziyyəti

Dövlətdə bütün sahələr, o cümlədən, prokurorlar, hakimlər, hüquq-mühafizə və sərhəd orqanları insan alverinin qurbanlarını müəyyənləşdirmək imkanına malik olmalıdırlar. İnsan alverinin müxtəlif növləri və istismarın yeni və meydana çıxmaqda olan formaları vardır. Buna görə də, potensial qurbanların müəyyənləşdirilməsi üçün tək insan alveri prosesini deyil, insan alveri və miqrant qaçaqmalçılığı arasında fərqləri bilmək tələb olunur.

mürəkkəbliyi səbəbindən, çox vaxt apara bilər. Dövlətlər, vətəndaşlıq və immiqrasiya, statusundan asılı olmayaraq, insan alveri qurbanlarının proaktiv şəkildə müəyyənləşdirilməsi üçün effektiv sistemin mövcudluğunu təmin etməlidirlər. İnsan alverinin qurbanları heç də həmişə qurban olduqlarını bilmirlər. Ona görə də, bu vəzifə müəyyənləşdirmə prosesinə kömək edə biləcək ixtisaslaşmış QHT-lərlə əməkdaşlığı nəzərdən keçirməli olan dövlət orqanlarının üzünə düşür. Bu, dövlətlərə ölkə hüdudlarında insan alverinin, sahələrdə dilənçilik və məcburi əməyə cəlb etmə hallarının qurbanlarını müəyyənləşdirmək imkanını verəcəkdir. İnsan hüquqları yanaşmasında insan alveri qurbanlarının erkən müəyyənləşdirilməsi və onlara yardım tələb olunur. İnsan alveri elə bir

yətidən çıxarılması, təxirəsalınmaz fiziki və psixoloji ehtiyaclarının təmin edilməsi və müvafiq müdafiə tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün onların müəyyənləşdirilməsi vacibdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Cinayətin və Səlahiyyətdən Sui-İstifadənin Qurbanları üçün Əsas Ədalət Prinsipləri haqqında Bəyannamənin (1985-ci il) 16-cı bəndində deyilir ki, insan alveri qurbanları ilə əlaqədə ola biləcək şəxslər onların müəyyənləşdirilməsinə və onların ehtiyaclarına həssas şəkildə yanaşılmasına yardım etmək üçün müvafiq təlim keçməlidirlər. AŞ Konvensiyasının "İnsan alveri qurbanlarının müəyyən edilməsi" başlıqlı 10-cu maddəsində deyilir: "1. Hər bir Tərəf insan alverinin qarşısının alınması və onunla mübarizə, uşaqlar da daxil olmaqla, insan alveri qurbanlarının müəyyən edilməsi və onlara yar-

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

üçün əsaslar olarsa, o zaman hər bir Tərəf həmin şəxsin bu Konvensiyanın 18-ci maddəsinə müvafiq olaraq, həyata keçirilən insan alveri qurbanının müəyyənləşdirilməsi prosesi aidiyyəti orqanlar tərəfindən başa çatdırılmayana qədər öz ərazisindən çıxarılmamasını, habelə, həmin şəxsə 12-ci maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərində göstərilən qaydada yardım göstərilməsini təmin etməlidir.

Müəyyənləşdirmə prosesi. İnsan alveri qurbanının müəyyənləşdirilməsi vaxt aparan bir prosedir. İstismar vəziyyətindən çıxmış şəxsin insan alveri qurbanı olduğu güman edildikdə, geyim, sağlamlıq və ya digər məsələlərlə bağlı mümkün ola bilən hər hansı gigiyena ehtiyaclarını yəqin etmək və təmin etmək üçün ilkin araşdırmalar aparılmalıdır. Sonra bu sahədə ixtisaslaşmayan hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları şəxsin ilkin müəyyənləşdirilməsini aparmalıdırlar. Onlar, müsahibə aparmadan, şəxsin insan alverinin potensial qurbanı olub-olmadığını müəyyənləşdirmək üçün müxtəlif indikatorlardan istifadə edərək, qiymətləndirmə apara bilərlər. Bundan sonra insan alverinin potensial qurbanları razılıq verdikdə və onların "bərpə və düşünmə" hüquqlarına uyğun olaraq, onlar insan alveri cinayətinin törədilib-törədilmədiyini müəyyənləşdirmək üçün xüsusi hüquq-mühafizə orqanlarına istiqamətləndirilməlidirlər.

VAHİD ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru